

UDK 929.6 (497.5 - 37 Ðakovo)

O grbu Ðakova - a ponešto i o razvoju heraldike kod nas i u svijetu

Borislav Bijeliæ

Muzej Ðakovštine, Ðakovo

U ovom radu autor nas upoznae s pojavom prvih grbova nastalih u Europi tijekom križarskih ratova, te njihovim ubrzanim pojavljivanjem i na tlu hrvatskih zemalja. No, glavna tema ovoga rada je, ipak, grb Ðakova. Raspravljajuæi o genezi grba, posebna pozornost usmjerena je na znaenje njegovih sadržajnih odrednica i vremena nastanka, kao i varijanti njegova recentnog redizajniranja, kako onog u drugoj polovici 80-ih godina, kasnije prilagođenog potrebama obilježavanja 750. obljetnice Ðakova, tako i suvremenog gradskog grba odobrenog od Ministarstva uprave potkraj 1993. godine. U èlanku se, također, govori i o nekim disonantnim tonovima vezanim, za idejno i tehnièko rješenje najnovijeg, suvremenog grba Ðakova koji je, za razliku od dva prethodna, u relativno kratkom vremenu postao istinskim simbolom Grada.

1. Opæenito o grbovima

Tijekom povijesti grbovi su imali razlièitu društvenu ulogu, a posjedovale su ih razlièite socijalne grupacije i pojedinci. U pojedinim zemljama javljali su se u razlièitim vremenima i obièno su oblikovani u skladu s

tada dominantnim umjetničkim tendencijama. Prvi grbovi pojavili su se za vrijeme križarskih ratova krajem 11. i početkom 12. stoljeća. Bili su najjednostavnijeg oblika, a nastali su kao odraz pragmatičnih potreba razlikovanja suparničkih vojski. Heraldici su utvrdili da su prve grbove u Europu donijeli 1099. godine ratnici po povratku iz Prvoga križarskog rata, "ali se najstariji poznati grbovi javljaju nešto kasnije, gotovo istodobno (oko 1130.) u južnoj i zapadnoj Njemačkoj, Flandriji, južnoj i sjevernoj Francuskoj te u Engleskoj. U rukopisnim vrelima prvi se grb spominje 1127., a na početima 1131. godine."¹ U godinama koje su slijedile grbovi su disperzirani i u druge europske zemlje, kako izbijanjem novih ratnih sukoba, tako i viteškim natjecanjima koja upravo u to vrijeme doživljavaju svoj vrhunac.

Zbog uloge koju su u tadašnjim ratovima imali vladari, plemstvo i velikaši, njima je pripadalo i ekskluzivno pravo na posjedovanje grbova - ali ne zadugo. Već u prvoj polovici 13. stoljeća pravo na grb dobili su i gradovi, trgovišta, crkvene vlasti, pa čak i istaknutiji građani. Ovisno o jačanju ili slabljenju kraljevske vlasti² grbovi su tijekom sljedećih stoljeća prolazili kroz različite faze, kako likovnog rješenja, tako i prava na njihovo posjedovanje³. Već u 14. stoljeću izgubili su svoje prvobitno, ratničko obilježje, pa i ulogu koja im je bila namijenjena na viteškim turnirima. Otada, pa sve do danas, grbovi se pojavljuju kao nasljedni i trajni simboli pojedinih obitelji, udruženja, gradova, država...

1 Bartol Zmajić, Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, riječnik heraldičkih nazivlja, Golden marketing, Zagreb, 1996., str. 14

2 U jeku jačanja kraljevske vlasti tijekom 14. stoljeća vladari su imali isključive ingerencije na dodjelu grbova. "Pravo podjele grba od strane vladara ozakonjeno je posebnom poveljom kojom vladar uz plemstvo podjeljuje i grb koji je u takvoj povelji opisan i oslikan. Takve se povelje zovu ARMALI (od latinske riječi arma=oružje) ili GRBOVNICE. Najstariju poznatu grbovnicu podijelio je 1338. car Ludovik Bavarac." Bartol Zmajić, n. dj., str. 15

3 U prvim stoljećima postojanja grbova pojedinci su mogli proizvoljno birati heraldičke attribute. Tek kasnije, pogotovo od 16. stoljeća, uspostavljeni su striktni kriteriji koji su za cilj imali ukazati na stalešku pripadnost vlasnika grba. U tu svrhu definirana je uporaba različitih vrsta kaciga i nakita, a sastavni dio grba postaju i znakovi čina i dostojanstva. Na taj način grbovi su od znakova za raspoznavanje suparničkih vojski postali reprezentativni simboli pojedinih društvenih staleža, gradova i udruženja.

Paralelno s razvojem grbova rasla je i potreba za njihovim sistematskim proučavanjem. U tu svrhu sukcesivno se razvijala znanstvena disciplina pod nazivom heraldika⁴. Njezini počeci, što je i logično, vezani su za zemlje u kojima su se grbovi prvotno i pojavili, a u društvenom životu imali zapaženu ulogu već u prvim stoljećima postojanja. Utemeljitelj tzv. "deskriptivne" heraldike bio je Bartolus de Sassoferrato koji je oko 1350. godine napisao "De armis et insigniis". Djelo u kojem su utvrđena prva heraldička pravila objavio je 1416. godine Clement Prinsault. Upravo ta knjiga bila je bitan korak u približavanju heraldike znanstvenoj disciplini, disciplini koja je definitivne obrise dobila u djelu Claudea-Francoisa Menestriera napisanom u drugoj polovici 17. stoljeća.⁵ Osnovni dijelovi grba su štit, kaciga s nakitom i plašt, a definirana su i striktna pravila koja su se morala poštovati da bi grb kao takav uopće mogao biti priznat. U grbu se mogu koristiti samo određene boje (crvena, plava, zelena i crna) i kovine (zlato i srebro), decidirana su pravila i oko geometrijske diobe štita i njegovih sastavnih dijelova (svi oni koji ne pripadaju redu geometrijske diobe), umjetnih likova (svi predmeti koje je izradila ljudska ruka) te pravila oko uporabe kacige s nakitom i plašta. Pravila su, dakako, neizostavna i pri opisu grbova (blazoniranju).⁶ No, na njima se danas ne inzistira. Upotrebljavana su dosljedno samo u periodu tzv. žive heraldike, perioda u razvoju heraldike koji je trajao do kraja 15. stoljeća. "Od XVI. do XIX. st., u periodu tzv. mrtve heraldike, napuštaju se dotadašnja stroga pravila

4 Heraldika je pomoćna povijesna znanost koja istražuje postanak, razvoj, primjenu, pravila obvezna pri njihovoj izradi, te način njihovog likovnog i opisnog prikazivanja. "Ime potiče od germanske riječi Herold (glasnik) koja je nastala od starogermanskog naziva hariovisio ili hariovald za osobu koja je poznavala simbole bogova i rodova. Riječ grb (poljski herb, ruski gerb) Slaveni su preuzeli od njemačke riječi Erbe (nasljedstvo). "Vlasta Brajković, Grbovi, grbovnice, rodoslovlja: katalog zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1995., str. 44

5 Usporedi: Heraldika, Enciklopedija likovne umjetnosti, knjiga 2., Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, 1962, str. 525

6 Vidi: Bartol Zmajević, n. dj., str. 21-78 Osim glavnih dijelova grba postoje i sporedni: čuvari grba, gesla i bojni poklici, grbovni zastor, redovi i zastave. Oni nisu obvezni niti se, za razliku od glavnih dijelova, moraju opisivati. Sporedni dijelovi grba najčešće su prisutni u grbovima visokog plemstva, dok grbovi gradova i država nema čak niti sve glavne dijelove. Njihovi grbovi sastoje se najčešće samo od štita.

u pogledu upotrebe određenih boja, primjene tačno fiksiranih omjera između visine štita i šljema s ukrasom itd.." ⁷ U najnovije vrijeme grbovi su uglavnom postali dekorativno-reprezentativni simboli čiji se elementi koriste u izradi amblema i drugih, sličnih vizualnih obilježja, koja s heraldičkim zakonitostima jedva da imaju dodirnih točaka.

2. Grbovi u Hrvatskoj

Prisutnost grbova u hrvatskim zemljama datira već od 13. stoljeća, od vremena kada se oni učestalije pojavljuju i u drugim europskim državama. Prvi grbovi, kao odraz političkih i duhovnih kretanja u Italiji, zabilježeni su na kamenim spomenicima primorskih i istarskih gradova. Odmah potom grbovi se javljaju i u Hrvatskoj i u Slavoniji, ali ne više pod utjecajem Italije, već Mađarske, i to najčešće na pečatnim ispravama.

Najvjerojatnije kao posljedica angažmana hrvatskog plemstva u križarskom ratu Andrije II (1217.g.) dolazi do širenja obiteljskih grbova. ⁸ Prvi pravi grbovi bili su grbovi Pavla Bribirskog (na pečatu) i Radoslava Gorjanskog. Ovaj potonji bio je otisnut na nadgrobnoj ploči u katedrali Sv. Martina u Zagrebu. Tijekom 14. i 15. stoljeća sve je veća uporaba grbova izrađenih po heraldičkim pravilima. Osim grbova plemstva, koji su u to vrijeme najčešći, sve su prisutniji i grbovi gradova, država, pa čak i utjecajnijih građana - doduše, samo u Dubrovniku. Grb Senja iz 1268. godine (na pečatu grada) jedan je od najstarijih sačuvanih gradskih grbova, dok je od državnih grbova najstariji grb Dalmacije, poznat još od početka 15. stoljeća (na pečatima i novcu hrvatsko-ugarskih vladara). ⁹ Grb Slavonije nastao je kao spoj elemenata s novca hercega Andrije (polumjesec i zvijezda) i kralja Bele IV (kuna), a potvrđen je grbovnicom kralja Vladislava Jagelovića 1496. godine. ¹⁰ Povijesni grb Hrvatske po prvi

7 ELU, isto

8 Usporedi: Vlasta Brajković, n. dj., str. 48

9 Više o tome u knjizi Marijana Grakalića: Hrvatski grb, NZMH, Zagreb, 1990.,str. 55-63

puta likovno je prikazan na genealogiji Habsburgovaca iz 1508.-1512. godine.¹¹

Grbovi koji su se pojavili do 1527. godine pripadaju prvoj fazi hrvatske heraldike.¹²

Njena osnovna značajka bila je u strogom pridržavanju heraldičkih pravila. Drugim riječima, prvo razdoblje hrvatske heraldike zapravo je period tzv. žive heraldike. Drugi period traje od 1527. do 1918. godine i ima sve značajke onoga što se u literaturi naziva periodom tzv. mrtve heraldike. U tom periodu od velikog je značaja (za razvoj heraldike u hrvatskim zemljama) činjenica što je Hrvatska došla pod vlast habsburških vladara, koji u Hrvatsku uvode do tada nepoznate titule višeg plemstva: barunstvo i grofovstvo, kao i to što je na teritoriju Hrvatske stvorena Vojna krajina. Paralelno s dodjeljivanjem novih plemićkih titula¹³ redizajnirani su, ili stvarani, novi grbovi. Taj proces posebice je intenziviran na području Vojne krajine tijekom druge polovice 18. stoljeća. Sredinom istog stoljeća, nakon što je Marija Terezija uspostavila novi županijski ustroj, svaka od novostvorenih upravnih jedinica dobila je i svoj grb.

Francuska revolucija, koja je za posljedicu imala, između ostalog, i relativiziranje ustaljenih vrijednosti, pa tako i smanjenje interesa za grbove, u hrvatskim zemljama nije imala većeg odjeka. Sve do propasti Austro-Ugarske države (1918.g.) u Hrvatskoj nema značajnijih inovacija oko izrade, društvenog značaja i načina dodjeljivanja grbova. Dodjeljivao ih je vladar, i to ne samo plemstvu, nego i gradovima, trgovištima, upravnim jedinicama i institucijama. Ulaskom Hrvatske u novostvorenu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca stvari se radikalno mijenjaju. Ukidanjem plemićkih prava službeno su dokinuti i plemićki grbovi, kao uostalom i pravo dodjeljivanja grbova od strane vladara. Osim državnog grba, u no-

10 Vidi: Ivan Rengjeo, Prvi hrvatski novac, Obol, 27/1975, str. 29

11 Marijan Grakalić, n. dj., str. 29-46

12 Vidi: Bartol Zmajić, Razvitak heraldike u banskoj Hrvatskoj, VIDA, XII, Zagreb, 1945, str. 44
Navedeno prema: Marko Alagić: Grbovi plemstva u Slavoniji 1700.-1918., Povijesno društvo Pakrac-Daruvar-Grubišno polje i RO "Zrinski" TIZ Ėakovec, Ėakovec, 1982., str 9

13 Prvi barunski naslov dodijeljen je Nikoli Jurišiću 1533. godine

vostvorenoj državi oficijelno su opstali samo grbovi gradova, trgovišta i općina. Stvaranjem socijalističke Jugoslavije svaka od republika dobila je svoj grb (kao, uostalom i federacija)¹⁴ koji, kao i grbovi ostalih socijalističkih zemalja, nisu rađeni po heraldičkim pravilima. Grbovi gradova ostali su i dalje u uporabi, doduše, uglavnom, više ili manje redizajnirani, a njihova javna prezentacija, iako zakonski nije bila ograničena, bila je daleko ispod međuratne, a pogotovo one tijekom 19. stoljeća.

Uspostavom Republike Hrvatske grb kao vizualni simbol, simbol identiteta i povijesnog kontinuiteta, ponovno je dobio istaknuto mjesto. Sabor Republike Hrvatske na sjednicama Vijeća udruženog rada, Vijeća općina i Društveno-političkog vijeća, 21. prosinca 1990. godine, usvojio je Zakon o grbu, zastavi i himni RH te zastavi i lenti predsjednika. U članku 2. zakona ističe se da grb predstavlja i izražava pripadnost Republici Hrvatskoj, dok se u drugim člancima zakona (članak treći, četvrti, peti, šesti i osmi) definira način njegove uporabe.¹⁵ Grb je našao svoje mjesto i u Zakonu o lokalnoj samoupravi i upravi. O tom zakonu biti će riječi na stranicama koje slijede.

3. Grb Đakova

a) Opće napomene

Kao većina hrvatskih gradova i grad Đakovo ima svoj grb. Za razliku od nekolicine gradskih grbova čije se pojavljivanje može prilično točno vremenski locirati, čak toliko točno da se sa sigurnošću navode godine njihova prva pojavljivanja, s grbom Đakova, nažalost, to nije slučaj. Nastao najvjerojatnije potkraj 18. stoljeća, korišten je (ako je korišten) sve do unazad nekoliko desetljeća, u svom izvornom obliku. Sredinom osamdesetih godina, uoči obilježavanja 750. obljetnice Grada, povijesni grb

14 Autorstvo spomenutih grbova još uvijek je upitno. Najčešće se spominju imena Đorđa Andrejevića-Kuna i Antuna Augustinića

15 Vidi: Ustav Republike Hrvatske, CIP, Zagreb, 1991., str. 65-66

Ðakova doživio je radikalne transformacije koje su za posljedicu imale udaljavanje od povijesnog predloška, kao uostalom i heraldièkih pravila obveznih pri izradi grbova. Službena uporaba toga grba potrajala je samo nekoliko godina. Demokratskim promjenama otpoèetim poèetkom devedesetih godina postavilo se, između ostalog, i pitanje revizije do tada važeæih simbola Grada: grba, zastave i peèata. Lipnja 1992. godine Izvršno vijeæe Skupštine opæine Ðakovo pokrenulo je u tom smislu i prve aktivnosti.¹⁶ One æe u konaènici rezultirati prihvaæanjem rješenja za izradu novog grba Ðakova, ali ne bez stanovitih propusta koji su, prije svega, bili odraz nedoreèenog idejnog rješenja i nama tako svojstvene administrativne aljkavosti. Tijekom 1993. godine, na taj naèin uèinjene pogreške, uglavnom su korigirane, te je Grad, nakon dugo vremena, konaèno dobio heraldièki valjan grb koji se tek neznatno razlikovao od izvornog, povijesnog grba Ðakova.

Na sljedeæim stranicama pokušat æu, na osnovu literature i pristupaènih izvora, reæi nešto više o povijesnom grbu Ðakova i spomenutim etapama njegova redizajniranja.

b) Povijesni grb Ðakova

Kao što sam veæ istaknuo, o postanku, pa èak i izgledu povijesnog grba Ðakova, ne zna se puno. Koliko mi je poznato, originalni grb saèuvan je na otisku peèata koji se èuva u Zbirci otisaka peèata Arhiva Hrvatske¹⁷, na stropu sljemenske kapelice, te u knjizi Emilija Laszowskog "Grbovi Jugoslavije".¹⁸ U samom Ðakovu crtež povijesnog grba Grada saèuvan je u župnoj crkvi Svih svetih i na zgradi Gradskog poglavarstva.

16 Ako ne prvi, onda svakako jedan od prvih pisanih tragova koji je u vezi sa spomenutom problematikom zakljuèak je Izvršnog vijeæa Skupštine opæine Ðakovo donijet na 52. sjednici održanoj 4. lipnja 1992. godine. U zakljuèku stoji da æe Izvršno vijeæe izradu idejnog rješenja za reviziju grba, zastave i peèata Grada povjeriti akademskom slikaru Ivanu Tuni Jakiæu. Vidi: Dosje Muzeja Ðakovštine (u nastavku teksta DMÐ) , 1/1

17 Otisak se èuva pod inventarnim brojem 860/29. Oko grba, koji je kružnog oblika, stoji natpis OPID. DIAKOVAR.

18 Emilije Laszowski, Grbovi Jugoslavije, Kava Hag d.d., Zagreb, 1932.

Grb u crkvi Svih svetih naslikan je u njenoj unutrašnjosti, iznad pjevališta, 1885. godine, u vrijeme obnove crkve za biskupovanja J. J. Strossmayera.

Povijesni grb Đakova na otisku pečata iz 19. st.

Povijesni grb Đakova iz knjige E. Laszowskog

ra. Što se pak tiče grba na fasadi zgrade Gradskog poglavarstva, koji je teško dostupan i nalazi se u vrlo lošem stanju, toliko lošem da bi možda bilo preciznije reći da se tu radi tek o njegovim ostacima, sa sigurnošću

se moæe ustvrditi da se na zgradi nalazi od vremena njezine izgradnje 1901. godine, ili moæda tek koju godinu kasnije.¹⁹

Od spomenutih grbova za opis je najprikladniji, i najširem krugu zainteresiranih najlakše dostupan, grb uvršten u knjigu E. Laszowskog. Napravljen je u obliku štita, bez kacige s nakitom i plašta, kao uostalom i grbovi veæine drugih gradova. U njegovom centralnom dijelu nalazi se proæelje današnje crkve Svih svetih. Izmeðu dva klasicistiæka stupa, diskretno odvojeni ulaznim vratima i malim prozorom, postavljeni su likovi sv. Petra apostola (na heraldiæki desnoj strani) i sv. Pavla apostola (na heraldiæki lijevoj strani). U gornjem dijelu štita dominira krov crkve s malim kriæem i po jedna, razmjerno velika šestokraka zvijezda sa svake njegove strane.

Opis grba, dakako, ne bi bio potpun ako bismo izostavili boje, jedan od relevantnijih heraldiækih elemenata. Povijesni grb Ðakova, ili još preciznije, grb kojeg smo ovdje prihvatili kao takav, sadræi šest razliæitih boja. Vanjski obrub grba, kao i obrubi onoga što on sadræi (sveci, zvijezde, pojedini dijelovi crkve), crne su boje. Crkva, koja je bijela, stoji na zelenoj podlozi. Pozadina je modra, krov i odjeæa jednog od svetaca je crvena (Petar), a drugog (Pavla) zelena. Aureole oko njihovih glava i zvijezde su æute, a vrata crkve smeða. Sliæan predloæak, kada je opisivao boje grba Ðakova, mora da je imao i biskup Bauerlein. O bojama grba Grada on je zapisao: "Na zelenoj pozadini stoji proæelje æakovaæke æupne crkve u bijeloj boji. Pozadina je modra. Krov kapele je crven. Vrata koja su zatvorena smeða su. Jabuka s kriæem na vrhu krova kao i šestokrake zvijezde su zlatne (æute)... Lik sv. Petra je s kljuæevima (dva kljuæa) u lijevici i u zelenom odijelu. A lik sv. Pavla s maæem u desnici je u crvenom. Aureola oba sveca je zlatna (æuta)."²⁰

Komparirajuæi ova dva opisa, barem kada su boje u pitanju, vidljivo je da se tu radi o gotovo identiænim grbovima. Razlika je u tome što bi-

19 Ovu tvrdnju potkrepljuju fotografije i razglednice tiskane u to vrijeme. Vidi npr.: Fotomonografiju starog Ðakova, Društvo ljubitelja starina, Ðakovo, 1995, str. 21

20 DMÐ, 1/2

skup ne spominje crnu boju, te što je zamijenjena boja odjeæe svetaca. Za razliku od biskupova opisa, na grbu Đakova koji je ovdje uzet kao predložak, sv. Petar ima crvenu halju, a u ruci, èini se, drži jedan, a ne dva kljuèa, dok je odjeæa sv. Pavla zelena.

Za razliku od boja, sadržaj grba omogućava nam da, barem približno, možemo odrediti vrijeme njegova nastanka, te ukazati na vrijednosni sustav autora, odnosno naruèitelja grba. Izgled portala crkve Svih svetih, kao i "turska odjeæa" svetaca, daju nam za pravo postanak grba smjestiti krajem 18. stoljeæa. Likovi kršæanskih svetaca dokaz su da grb nije mogao nastati prije izгона Turaka (1687 g.), ali ni znatno poslije toga. "Turska odjeæa" kršæanskih apostola odraz je stila kulture življenja u postturskoj Slavoniji, stila koji je nastao kroz stoljeæe i pol turske vladavine i trajao najduže do kraja 18. stoljeæa. Znatno više i puno preciznije o vremenu nastanka grba Đakova govori izgled portala crkve Svih svetih.²¹

21 O župnoj crkvi Svih svetih pisali su mnogi, kako crkveni, tako i svjetovni povjesničari, povjesničari umjetnosti i arheolozi. Bez ambicije da na ovom mjestu ponudim sustavan pregled svega što je na tu temu napisano, navest æu samo neka mišljenja, novijeg datuma, i to ona koja se odnose na ishodište njezine geneze. U knjizi "Đakovo biskupski grad" Andrija Šuljak napisao je: "Đakovaèka župna crkva Svih svetih najzanimljivija je graðevina iz turskog doba u Slavoniji. Njezina je povijest još uvijek dosta nejasna. Teško je reæi kada je sagraðena i tko ju je gradio. Jedni misle da je ona srednjovjekovna crkva svetog Lovre, koja se 1336. godine spominje kao župska crkva u Đakovu, a Turci je pretvorili u džamiju. Drugi smatraju da je ona izvorno turska graðevina, na što oèito upuæuje bizantsko-maurski stil arhitekture. Èini se da je ovo drugo mišljenje vjerojatnije, pogotovo kad znamo, da su Turci nerado pretvarali kršæanske crkve u džamije" (A. Šuljak: Đakovo biskupski grad, Biskupski ordinarijat Đakovo i Dijecezanski muzej Đakovo, Đakovo, 1979., str. 88-89)

Tone Papić i Božica Valenčić u osnovi dijele Šuljkovo mišljenje. "Arheološkim istraživanjima unutar crkve i u njezinoj neposrednoj okolini nisu pronaðeni ostaci starije graðevine, èime je nepobitno utvrðeno da džamija nije sagraðena na temeljima srednjovjekovne crkve Sv. Lovre ni neke druge graðevine. Pronaðen je, meðutim, veći broj grobova unutar i oko crkve, što upućuje na to da je džamija podignuta na srednjovjekovnom kršæanskom groblju; budući da se tada pokapalo u crkvi i oko nje, postoji opravdana mogućnost da je srednjovjekovna crkva, vjerojatno Sv. Lovre, bila negdje u blizini." (Tone Papić i Božica Valenčić, Župna crkva Svih svetih, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Prilog uz broj 14/1988. i 15/1989., Zagreb, 1990., str. 40)

U nedavno obranjenom magistarskom radu Krešimir Filipec, doduše kao periferni problem, spominje i Župnu crkvu. Autor ističe da džamija nije izgraðena na temeljima crkve Sv. Lovre, ali ni bilo koje druge graðevine. "Ostaci neke starije graðevine koja bi se mogla dovesti u vezu s crkvom nije pronaðena ni prigodom zaštitnih istraživanja provedenih 1995.-1997. godine." (Krešimir Filipec, Srednjovjekovno groblje Đakovo (magistarski rad), Zagreb, 1998.)

Od vremena protjerivanja Turaka i konsolidacije turbulentnih, gotovo kaotiènih zbivanja nastalih u godinama nakon njihova odlaska, uslijedili su i prvi radovi na kristijanizaciji "turskog" Ðakova. Poèetne korake na preureenje džamije u crkvu (današnju župnu crkvu Svih svetih) uèinio je biskup Ðuro Pataèiæ (1703.-1716.). Za njegova biskupovanja srušeni su minareti i uèinjani još neki manji zahvati kojima je džamija preureena u mjesto primjereno za kršæansko bogosluženje. Patronom crkve proglašen je sv. Juraj. Do sredine 18. stoljeæa, za vrijeme Pataèiæevog nasljednika Petra Bakiaæa (1716.-1749.), crkva dobiva barokni izgled, a 1762. godine preimenovana je u župnu crkvu Svih svetih. Sljedeæi veæi zahvati na crkvi uèinjani su za biskupa Franje Krtice (1773.-1805.) koji je barokni portal zamijenio klasicistièkim, te biskupa Antuna Mandiaæa (1806.-1815.) za èijeg je vremena sagrađen zvonik. Na osnovu gore iznesenih èinjenica Antun Jarm izvodi, po mom sudu, valjani zakljuèak: "Na gradskom grbu je proèelje župne crkve bez zvonika. To najoèitije potvrđuje, da je grb nastao nakon što je biskup Franjo Krtica podigao klasicistièko proèelje, koncem 18. stoljeæa, a prije nego što je biskup Mandiaæ dao na crkvi podiaæi sadašnji toranj."²² Dvojbe oko toga jesu li na grbu Grada likovi svetog Petra i Pavla, ili nekih drugih svetaca, gotovo da i nema. Naime, aureole oko njihovih glava svjedoèe da je rijeè o svecima, a da je baš rijeè o spomenutim apostolima govore ikonografski atributi vezani uz njihove osobe. "Na veæini slika Petar je prikazan kako drži kljuèeve neba. Nekad su to dva razlièita kljuèa: jedan zlatni za nebo i jedan željezni za pakao. Kadšto drži u ruci ribu, kao ribar ljudskih duša. Povremeno se kraj njega javlja pijetao, što je u vezi s njegovim nijekanjem Krista. Plašt mu je redovito jasne žute boje koja oznaèuje objavljenu istinu."²³ Za razliku od Petra, Pavao se prepoznaje ponajprije po maèu, od kojeg je i poginuo, te knjizi ili svitku papira koji simbolizira mnogobrojne poslanice koje je napisao s ciljem širenja kršæanstva.²⁴

22 Antun Jarm, Grb grada Ðakova, Ðakovaèki glasnik, 8. svibnja 1997., str. 12

23 Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršæanstva, Kršæanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 457

24 Vidi: isto, str. 454

Iako opisi svetaca na našem predlošku u potpunosti ne kolidiraju s njihovim uobičajenim ikonografskim oznakama, sličnost je ipak tolika da se identitet svetaca ne može dovesti u pitanje. To tim više što je uobičajeno da se likovi sv. Petra i Pavla prikazuju zajedno, ali i stoga "što je u biskupskom gradu Đakovu katedrala posvećena sv. Petru (...), a tadašnja katedrala je sigurno bila manje markantna građevina od upravo obnovljene župne crkve. Tako je u grbu povezano dvoje: proćelje župne crkve i katedralni patroni."²⁵

c) Revitalizacija gradskog grba

Kako i u kojoj mjeri se grb Đakova upotrebljavao tijekom gotovo 200 godina njegovog postojanja, pitanja su na koja æ preciznije odgovore vjerojatno ponuditi neki budući istraživači. Tijekom barem jednog segmenta 19. stoljeća grb Đakova nalazio se na pečatu Grada, a od 1945. godine, iako službeno nije bio zabranjen, nije u javnoj uporabi - nema ga na službenom pečatu, nije dio ikonografije službenih manifestacija... U kontekstu rasprave o kulturnim spomenicima Đakova grb spominje, i donosi njegovu fotografiju, Hedviga Dekker.²⁶ Osim Dekkerove fotografiju grba i uzgredna zapažanja o njemu iznio je, u ovom radu već citiranoj knjizi, i Andrija Šuljak.²⁷ Drugog pisanog i slikovnog spomena o grbu, koliko je meni poznato, nema, iako je možda bilo za očekivati da bi mogao biti revitaliziran kroz smotru "Đakovački vezovi", odnosno Prigodnu reviju čiji se prvi broj pojavio 1970. godine i koja, osim u jednom slučaju, kontinuirano izlazi, sve do danas.

Inicijativa za utvrđivanje grba grada Đakova pokrenuta je 1984. godine od strane Skupštine općine Đakovo. Na sjednici održanoj 27. prosinca donesena je Odluka o pristupanju radnjama za utvrđivanje grba grada Đakova.²⁸ U Odluci, koja sadrži pet točaka, povjeravaju se Komisiji za

25 Antun Jarm, isto

26 Hedviga Dekker, Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike, Muzej Đakovštine kulturno-historijske Đakovo, Đakovo 1959., str75

27 Andrija Šuljak, n. dj., str. 5, 89

28 Službeni vjesnik općine Đakovo (dalje u tekstu: SVOĐ), 10/1984, str. 32

odlikovanja²⁹, proširenoj s predstavnicima društveno-političkih organizacija, sve predradnje potrebne za utvrđivanje grba Grada. Pod predradnjama, stoji u točki 3., smatra se istraživanje povijesti postojećeg grba "koji u novijoj povijesti grada nije ustanovljen".³⁰

Izravni doprinos članova Komisije na istraživanju grba Grada nije nam poznat, a prema svemu sudeći, ako je uopće na tom planu nešto rađeno, rezultati su bili minorni. Upravo stoga odlučeno je na 91. sjednici Izvršnog vijeća Skupštine općine Đakovo, održanoj 4. prosinca 1984. godine, da se istraživanje povijesti grba povjeri prof. Vasiliju Pejoviću iz Bi-lja.³¹ Na istoj sjednici Komisija za odlikovanja dobila je zadatak da ugovorno regulira prava i obveze zainteresiranih strana, Izvršnog vijeća Skupštine općine i Vasilija Pejovića, što je, samo nekoliko dana kasnije, i učinjeno. Ako izostavimo opća mjesta neizbježna u ugovorima sličnog tipa, pozornost treba obratiti na točku 2. Ugovora u kojoj se kaže: "Komisija za odlikovanja Skupštine općine Đakovo, obvezuje se da će prof. Vasiliju Pejoviću osigurati uvid u sve postojeće dokumente na području općine Đakovo...".³²

Tijekom sljedeće, 1985. godine, Pejović je Komisiji priložio spis pod naslovom "Neka zapažanja kao prilog ikonografskoj analizi đakovačkog grba".³³ Nakon što je iznio opća mjesta o ikonografiji autor je ponudio svoju interpretaciju povijesnog grba Đakova. Ta interpretacija, gledano s distance od petnaestak godina, ne može se u potpunosti prihvatiti, ali ni ignorirati. Dapače. Riječ je o poticajnoj, kompetentnoj elaboraciji internog karaktera što se, mišljenja sam, mora imati u vidu ako ju se želi valorizirati.

29 Komisija za Odlikovanja konstituirana je svibnja 1982. godine. Predsjednik joj je bio Roko Brlošić, a članovi Andrija Konjuh, Blanka Mikšić, Matija Marinović i Pavo Šarčević. Tijekom 1984. Roko Brlošić razriješen je dužnosti predsjednika, a Blanka Mikšić člana Komisije. Na njihova mjesta imenovani su Stanko Blažević, odnosno Dragutin Žgolić. Vidi: SVOĐ, 3/1984, str. 112 i SVOĐ, 8/1984, str. 243-4

30 SVOĐ, 10/1984., str.32

31 Vidi: DMĐ, 1/12

32 DMĐ, 1/14

33 Vidi: DMĐ, 1/17

Imena T. Smieiklasa, F. Šišiaa, R. Horvata, V. i N. Klaiæ i J. Bösendorfera samo su neka od imena najznaeajnijih hrvatskih povjesniæara eije je radove Pejovia konzultirao, ali, kako je ustvrdio na poetku svog spisa, o postojanju đakovaekog grba nije pronašao niti jednog retka. Od knjiga u kojima se spominje grb citirao je samo knjigu Hedvige Dekker. Upravo stoga, zbog pomanjkanja relevantne literature, analizu grba autor je zasnovao na interpretaciji njegova sadržaja.

Nakon što je konstatirao da je na povijesnom grbu Grada prikazana župna crkva Svih svetih i likovi sv. Petra i Pavla apostola, autor je prišao ikonološkoj analizi spomenutih svetaca istièuæi da "ikonološka analiza ne otkriva samo koliko se slikar ili kipar drže teksta, nego nam - što je za suvremenog promatraea možda još važnije - omogućuje da spozna koliko, odstupajuæi od drevnih izvora, prati suvremeni život."³⁴ Sukladno tomu autor je mišljenja da su apostoli u "turskoj odjeæi" odraz kreativnog duha umjetnika koji ih je napravio, ili pak zahtjeva Crkve koja je, nema sumnje, grb naruèila. Razlog zašto bi Crkva naruèila svece u "turskoj odjeæi" autor vidi u tomu što su nekoæ pobjedniku pripadala dobra pobijeđenog, pa i odjeæa. Ta èinjenica je, kaže se dalje, tadašnjem puku bila poznata, te je u konkretnom sluèaju mogao prepoznati namjeru autora grba da i na taj naèin istakne pobjedu kršæanske vojske nad Turcima.

Na kraju elaborata, nastojeæi odgovoriti na pitanje zašto su na grbu prikazani baš Petar i Pavao, uz veæ u ovom radu spomenute razloge, Pejovia istièe i jedan novi, ne previše uvjerljiv, ali svakako interesantan. Naime, tvrdi on, s obzirom da je u Gorjanu (današnjim Gorjanima) do 1660. godine sigurno postojala crkva Sv. Petra i Pavla, koja je do kraja stoljeæa srušena, kaptolu je to bio razlog više da se opredijeli upravo za ova dva sveca.

Osnovna insuficijentnost Pejoviaeve analize, po mom sudu, leži u èinjenici što u njoj nije posveæen dovoljan prostor crkvi Svih svetih, najmarkantnijoj figuri grba. Bez poznavanja razvojnih faza crkve, èini se, nije moguæe, èak niti približno, odrediti vrijeme nastanka grba. Doduše,

to možda i nije presudan moment vezan za potrebu njegovog kvalitetnog redizajniranja, ali je svakako značajna činjenica u cjelokupnoj strukturi priče o grbu grada Ðakova.

Početkom 1986. novi grb bio je dovršen, a službeno prihvaćen na sjednici Skupštine općine Ðakovo održanoj 20. ožujka. U Odluci o utvrđivanju grba grada Ðakova daje se njegov precizan opis: Osnova grba je pravokutnog oblika na koji se nastavlja u donjem dijelu polukružni završetak i tako tvori štit, proporcionalno veći od starog, koji na njemu leži. U lijevom međuprostoru smještena je silueta katedrale romaniènog stila, dok se na desnoj strani nalaze obrisi suvremenih arhitektonskih zdanja. Nedaleko od njih obje strane povezuju dvije zakrivljeno-valovite trake, koje simboliziraju rijeke Vuku i Savu.

Na gornjoj ivici velikog štita -obrambenog elementa - smještena je dominantno petokraka zvijezda. Od zvijezde spušta se simetrično na obje strane presavijena traka s nazivima i godinama na uvinutim krajevima. Na traci, lijevo od zvijezde, ispisan je srednjovjekovni naziv grada DYACO i 1239. godina brojkama. Taj povijesni datum odnosi se na povelju kojom je određen teritorijalni posjed Ðakova.

Na desnom dijelu iste trake latinicom je ispisan naziv ÐAKOVO, a na uvinutom dijelu godina oslobođenja Ðakova - 1945. Polukružno postavljen donji dio amblema čine simboli: poljoprivrede, industrije, šumarstva i vinogradarstva. Oni leže na površini koja je od trake malo ulegnuta, da bi se u produžetku ovalno proširila i u oštrici spojila s desnom stranom, što predstavlja napredak grada, zajednički smjer i težnju ka uspjehu svih djelatnosti na području Ðakova i okolice.

Ispred godine 1239. nalazi se uski kraj klasa pšenice, koji se postupno širi prema klipovima kukuruza, gdje ga prihvaća zupčanik i povezuje s desnom stranom, odnosno s lišćem hrasta. Ispod godine 1945. u hrast-šumu uklapa se grančica lovora, simbol slave, pobjede."³⁵

Gradski grb prihvaćen 1986. godine

U drugom članku Odluke, isto tako minuciozno, do najsitnijih detalja, prikazane su boje grba. Sadržajno prezasićen, grb je imao i bogat kolorit u kojem su dominirale crvena (zvijezda), ružičasta (pozadina), siva

Redizajnirani grb za proslavu 750. obljetnice Đakova

(romaniæka i suvremena zdanja), oker (tlo), plava (rijeke), bijela (trake) i zelena (podnoþje graðevine) boja.

Isti grb tek neznatno je redizajniran za proslavu 750. obljetnice Grada. Godina 1945. zamijenjena je godinom 1989., a dodana je i traka s natpisom "750. obljetnica grada".

Ne osporavajuæi struènost autora grba i studiozni pristup povjerenom mu zadatku, što je posebice vidljivo kroz pisane tragove koje je ostavio u fazi priprema za izradu grba, konaèni rezultat, ipak, ne moþe dobiti prolaznu ocjenu. Prihvaæeni grb inkompatibilan je heraldièkim pravilima zapadne provenijencije, degutantno kompozicijski strukturiran i eksplicitno ideološki profiliran. Spomenute manjkavosti proizlaze iz osnovne autorove nakane (ili zahtjeva naruèioca, što je vjerojatnije) da kroz sadržaj grba istakne sveukupnost kulturno-povijesne baštine Grada i osnovne ideološke premise njegova daljnjeg razvoja. Takav, u osnovi eklekticistièki pristup, impregniran mnoštvom meðusobno suprotstavljenih simbola, teško da je i mogao rezultirati nekim kvalitetnijim rješenjem. Upravo zato, poètkom 90-ih godina, u sasvim drugaèijem politièkom okruþenju, samo nakon nekoliko godina sluþbene upotrebe spomenutog grba, dana je inicijativa za izradu novog.

d) Sadašnji grb Grada

Pravne pretpostavke da bi Grad mogao dobiti novi grb sadržane su u Zakonu o lokalnoj samoupravi i upravi.³⁶ U èlanku 9. Zakona utvrðeno je da þupanija, grad ili opæina mogu imati svoj grb, ali ne bilo kakav. Njegov izgled morao bi biti sukladan povijesnom grbu kojega je jedinica lokalne samouprave nekoæ imala³⁷, izgraðen po pravilima heraldike, te se dovoljno razlikovati od grba druge jedinice lokalne samouprave. O tomu

36 Vidi: Narodne novine, 90/1992., str. 2183-2191

37 Zakonom se ne precizira što je to povijesni grb, ali èini se da neæemo pogriješiti ako kaþemo da se pod povijesnim grbom, u pravilu, podrazumijeva najstariji saèuvani grb.

da li su spomenuti kriteriji zadovoljeni odlučuje Ministarstvo pravosuđa i uprave, te ga, shodno tome, odobrava ili ne odobrava.

Nekoliko mjeseci prije donošenja Ukaza o proglašenju Zakona o lokalnoj samoupravi i upravi, na osnovu prethodnih dogovora, Skupština općine Đakovo je temeljem članka 39. Odluke o organizaciji i radu Izvršnog vijeća Skupštine općine, na svojoj 52. sjednici održanoj 4. lipnja 1992. godine, zaključila da se Ivanu Tuni Jakiću, akademskom slikaru iz Osijeka, povjeri izrada idejnog rješenja revizije grba Grada. Točna rekonstrukcija onoga što se dalje dešavalo do konačnog prihvaćanja novog grba, na osnovu do sada dostupnih podataka, nije moguća.

Relativno brzo Skupština općine je, na svojoj 21. sjednici održanoj dana 22. prosinca 1992. godine, donijela Odluku o utvrđivanju novog grba. U članku 1. Odluke ističe se da grb grada Đakova ima oblik stiliziranog štita omjera 5:4. "U središnjem dijelu grba je crkva neoklasicističkog sloga. S lijeva i desna od ulaznih vrata crkve nalaze se dva sveca. S desne heraldičke strane sv. Petar, koji u desnici drži mač, a u ljevici knjigu. S lijeve heraldičke strane je sv. Pavao koji u desnici drži knjigu, a u ljevici ključ. Između svetaca nalazi se prozor oblika prekrštenog kruha. S lijeve i desne strane krovišta tornja nalaze se dvije šestokrake zvijezde."³⁸

Nisu izostavljene ni boje: zlatna (obrub), karmin-crvena (krovište tornja), žuta (aureole i zvijezde), zelena (podloga) i ultramarin plava (pozadina).

Da bi grb i zvanično bio prihvaćen, trebalo je još ishoditi odobrenje Ministarstva uprave. U tu svrhu Stručna služba Grada uputila je dopis Arhivu Hrvatske i zatražila potvrdu "da je predloženi grb povijesni grb Grada Đakova."³⁹ U odgovoru na ovu molbu, koju je potpisao ravnatelj Arhiva Hrvatske Josip Kolanović, rečeno je da predloženi grb ne odgovara povijesnom grbu grada Đakova, i to ponajprije stoga što su zamijenjena mjesta svecima, ali i zbog nekih drugih, manje bitnih razloga: izgleda pročelja crkve, atributa svetaca i njihove odjeće.⁴⁰

38 SVOĐ, 6/1992., str. 1

39 DMĐ, 1/10

Usljedgele su neophodne korekcije, a nakon njih i zahtjev Ministarstvu uprave. Uz zahtjev je priložena i Odluka o utvrđivanju grba Grada, Odluka o privremenom ustrojstvu Grada Ðakova, mišljenje Arhiva Hrvatske i slikovni prikaz grba. Rješenjem od 16. studenog 1993. godine⁴¹ Ministarstvo uprave odobrilo je predloženo grb kao grb Grada Ðakova. Prihvaæeni grb tek se neznatno razlikovao od onog opisanog u Odluci o utvrđivanju grba grada Ðakova. Razlike su sljedeæe: 1) u Odluci stoji da je u središtu grba crkva neoklasicističkog sloga, a u Rješenju župna crkva Svih svetih (ne spominje se neoklasicistički slog, a crkva je nazvana njenim punim imenom) 2) za sv. Petra kaže se u Odluci da u desnici drži maè, a u ljevici knjigu, dok sv. Pavao u desnici drži knjigu, a u ljevici kljuè. U Rješenju je to izmijenjeno: sv. Petar u desnici drži kljuè, u ljevici knjigu, a sv. Pavao u desnici maè, u ljevici knjigu.

Prihvaæanjem grba Grada od strane Ministarstva uprave èinilo se da su dileme oko izgleda povijesnog grba Ðakova i valjanosti njegova najnovijeg redizajniranja stvar prošlosti. No, nije bilo tako. Dana 24. studenoga, samo osam dana nakon Rješenja Ministarstva uprave, u dnevnim novinama izašao je èlanak pod naslovom "Ðakovo ima svoj grb".⁴² Autor èlanka koji je pisanju pristupio aljkavo i neodgovorno, a uz to oèito nije bio upoznat s korekcijama Odluke objavljene u Službenom vjesniku opæine Ðakovo, prepisao je dijelove 1. èlanka iste i preneseni opis predstavio kao recentni grb Ðakova. Na taj èlanak reagirao je Antun Jarm èlankom "Ðakovo ima svoj grb?"⁴³ U njemu se ukazuje na uèinjene pogreške i istièe, između ostalog, i jedan novi moment, moment kojem se nije pridavalo dovoljno pozornosti. Naime, tvrdi on, i to s pravom, da se Petar na slikama uvijek prikazivao s kratkom kovrèavom kosom i isto takvom bradom. Nasuprot Petru, Pavao "ima ili nema kosu, ali je uvijek prikazan s dugom bradom."

40 N. dj., 1/10

41 Vidi: n. dj., 1/5

42 Vidi: Glas Slavonije, 24. studenoga 1993., str. 15

43 Vidi: Glas Slavonije, 26. studenoga 1993., str. 23

Istog dana kada je objavljen ovaj članak dr. Jarm uputio je i dopis Gradskom vijeću grada Đakova⁴⁴ u kojem je eksplicirao nedostatke najnovijeg rješenja grba te apelirao da se počinjene greške korigiraju. U protivnom, istaknuo je, bila bi to prvorazredna kulturna sramota.

Iako su osnovne zamjerke iznesene u dopisu usvojene, A. Jarm još jednom se javno očitovao.⁴⁵ Ovaj puta ukazao je na nepodudarnost službeno usvojenog sadašnjeg grba i teksta Odluke o uporabi grba Grada, te površnog opisa grba koji je, mišljenja sam, više odraz skromne kulture govorenja i pisanja sastavljača teksta, negoli nekih suštinskih pogrešaka.

U Odluci o načinu i zaštiti uporabe grba Grada, jednom od zadnjih službenih dokumenata Grada u kojem se spominje grb, kaže se: "Grb Grada Đakova ima oblik stiliziranog štita koji s donje strane završava poluk-

Slika 5. Sadašnji grb grada Đakova

44 Vidi: DMD, 1/2

45 Vidi: Glas Slavonije, 7. veljače 1994., str. 13

rugom, èija je visina prema širini 5:4. U središnjem dijelu grba je proèelje župne crkve Svih svetih. S lijeva i desna od ulaznih vrata crkve nalaze se dva sveca. S desne heraldièke strane sv. Petar koji u desnici drži kluè, a u ljevici knjigu. S lijeve heraldièke strane je sv. Pavao koji u desnici drži maè, a u ljevici knjigu. Izmeðu svetaca nalazi se prozor oblika prekriženog kruha. S lijeve i desne strane krovišta tornja nalaze se dvije šestokrake zvijezde."⁴⁶

ABOUT THE COAT OF ARMS OF ÐAKOVO AND A LITTLE BIT MORE ABOUT DEVELOPMENT OF HERALDRY IN OUR COUNTRY AND IN THE WORLD

Summary

The author of this article introduces the first coats of arms, which appeared in Europe during the Crusades as well as the emergence of the first heraldic devices in Croatian countries soon afterwards. However, the main scope of the article is the coat of arms of Ðakovo. Discussing its genesis, the author pays particular attention to the main determinants of its contents, the time of its emergence and to the varieties concerning its recent re designs: one in the second half of the 1980's which was later adapted for the 750th anniversary of Ðakovo; the other during creation of the new coat of arms, approved and validated by the Ministry of Public Administration in 1993. The article also deals with a certain dissonance related to the conceptual design of the latest coat of arms, which unlike the two previous, became a true symbol of this town in a very short time.

